

2.1 ที่มาของการศึกษางานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีขนาดใหญ่

ภาพที่ 2.1-1 พระวิหาร วัดพระศรีมหาธาตุ พิษณุโลกแสดงถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่มีการใช้สอยพื้นที่ภายใน ในสมัยสุโขทัย

งานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่มีการใช้สอยพื้นที่ภายในแต่เดิมมาเป็นงานสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถาบันศาสนาและพระมหากษัตริย์เป็นหลัก ดังปรากฏหลักฐานตั้งแต่สมัยสุโขทัย ในอาคารประเภทพระวิหาร พระอุโบสถ มณฑป ฯลฯ และได้มีพัฒนาการต่อมาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งปรากฏหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่มีการใช้สอยพื้นที่ภายในชัดเจนที่สุด

งานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่มีการใช้สอยพื้นที่ภายใน สามารถจำแนกงานได้เป็น 3 ประเภทหลัก คือ

- 1) อาคารที่เกี่ยวข้องกับสถาบันศาสนา ได้แก่ วิหาร อุโบสถ ศาลาการเปรียญ ฯลฯ
- 2) อาคารที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ได้แก่ ปราสาท พระราชมณฑลเจียรต่าง ซึ่งใช้สำหรับเป็นที่ประทับและประกอบพิธีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ และเหล่าพระบรมวงศานุวงศ์
- 3) อาคารที่อยู่อาศัยของประชาชนทั่วไป ได้แก่ บ้านเรือนต่างๆ

ภาพที่ 2.1-2 พระอุโบสถ วัดหน้าพระเมรุ พระนครหรืออยุธยา

ภาพที่ 2.1-3 ศาลาการเปรียญ วัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี

พัฒนาการของรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีในสมัยกรุงศรีอยุธยา นั้น ได้รับการสืบทอดอย่างสมบูรณ์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นในสมัยรัชกาลที่ 1-3 ด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดฯ ให้สร้างบ้านเมืองให้เหมือนครั้ง "บ้านเมืองดี" โดยยึดระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ตามแบบของกรุงศรีอยุธยาทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นอาคารที่เกี่ยวข้องกับสถาบันศาสนา อาคารที่เกี่ยวข้องสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือที่อยู่อาศัยของประชาชนทั่วไปก็ตาม

ภาพที่ 2.1-4 พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 2.1-5 พระจุโบสถ วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 2.1-6 พระจุโบสถ วัดชนะสงคราม กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 2.1-7 พระวิหารหลวง วัดกัลยาณมิตร กรุงเทพมหานคร

ในสมัยรัชกาลที่ 4 งานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีเริ่มมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นยุคสมัยที่ชาวตะวันตกได้พยายามขยายอำนาจเข้ามาและมีอิทธิพลกับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มมากขึ้น ทำให้งานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีเริ่มมีความหลากหลายมากขึ้น ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากรูปแบบของศิลปะตะวันตกที่เปลี่ยนไป และอิทธิพลจากศิลปะตะวันตกที่เข้ามาผสมผสานกับงานสถาปัตยกรรมไทยมากขึ้น

จนมาถึงในสมัยตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ต่างชาติโดยเฉพาะประเทศในแถบตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทในสังคมและบ้านเมืองเป็นอย่างมาก การพยายามปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้เกิดการพัฒนาด้านต่างๆของประเทศอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ตลอดจนวิถีการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป เช่นเดียวกับงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่มีใช้สอยอาคารเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เป็นต้นว่าเดิมจะมีใช้เฉพาะงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์เป็นส่วนใหญ่ แต่ในยุคสมัยนี้มีการใช้สอยเพิ่มขึ้นเป็นอาคารสาธารณะ เช่น หอสมุด พิพิธภัณฑ์ อาคารทางราชการ ฯลฯ ความต้องการ

ในการใช้พื้นที่เปลี่ยนแปลงไป มีความต้องการพื้นที่ใช้สอยมากขึ้น ทำให้อาคารต้องมีขนาดกว้างใหญ่ สลับซับซ้อนกว่าเดิม รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีจึงมีการนำมาใช้หลากหลายมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 2.8 ศาลาการเปรียญ วัดราชาธิวาส กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 2.9 หอประชุม โรงเรียนราชภัฏวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร

เนื่องด้วยปัจจุบันมีการนำรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีมาใช้ที่หลากหลาย ทำให้การศึกษางานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีในปัจจุบัน จึงเกิดเกณฑ์ในการแบ่งประเภทได้หลายกลุ่ม อาทิ เช่น การแบ่งประเภทตามรูปแบบสถาปัตยกรรม ได้แก่ อาคารหลังคาทรงจั่ว อาคารหลังคาทรงเครื่องยอด สถูปเจดีย์ ฯลฯ การแบ่งตามยุคสมัย ได้แก่ สถาปัตยกรรมสมัยลพบุรี สมัยเชียงแสน สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา ฯลฯ การแบ่งตามวัสดุและกรรมวิธีการก่อสร้าง ได้แก่ อาคารเรือนเครื่องผูก เรือนเครื่องฉับ เรือนเครื่องลำยอง การแบ่งตามที่ตั้ง ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ การแบ่งตามฐานานุศักดิ์และลักษณะการใช้งาน เช่น อาคารสำหรับเจ้านาย อาคารสำหรับพระภิกษุสงฆ์ อาคารสำหรับประชาชนทั่วไป ฯลฯ

ในการศึกษางานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีครั้งนี้ จึงได้มีการกำหนดเกณฑ์การแบ่งประเภทของอาคาร เพื่อให้สอดคล้องกับการทำการศึกษา โดยสามารถแบ่งประเภทตามลักษณะการใช้สอยอาคารได้เป็นประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

- 1) อาคารสำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ได้แก่ พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ หอพระไตรปิฎก ฯลฯ
- 2) อาคารสำหรับเป็นที่พักอาศัยของพระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นสูงต่างๆ ได้แก่ พระตำหนักที่ประทับ พระที่นั่ง ท้องพระโรง ฯลฯ
- 3) อาคารสำหรับเป็นที่ศึกษาเล่าเรียน ได้แก่ อาคารเรียน อาคารห้องสมุด ฯลฯ
- 4) อาคารทางราชการ สำหรับใช้เป็นสำนักงานต่างๆ ได้แก่ ที่ทำการศาล ศาลากลางจังหวัด ฯลฯ
- 5) อาคารสำหรับเป็นที่ประชุม ชุมชนของประชาชน และประกอบกิจกรรมสาธารณะต่างๆ ได้แก่ หอประชุม ศาลาประชาคม ฯลฯ

สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งในการทำงานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีขนาดใหญ่ เช่น อาคารหอประชุม ศาลาการเปรียญขนาดใหญ่ ฯลฯ ซึ่งเหล่านี้เป็นอาคารขนาดใหญ่ที่จะต้องแสดงออกถึงเอกลักษณ์ประจำชาติ ในขณะที่งานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีในอดีตส่วนใหญ่จะมีขนาดของอาคารไม่กว้างใหญ่มากนัก การออกแบบอาคารประเภทนี้จึงต้องผสมผสานระหว่าง

ความรู้ในงานออกแบบอาคารปัจจุบันที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ และลักษณะการใช้สอยที่มีความซับซ้อน และความรู้เรื่องการออกแบบงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่ถูกต้องและเหมาะสม ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ผู้ทำการออกแบบจะต้องทำการศึกษาค้นคว้าให้ถูกต้องและลึกซึ้ง เพื่อทำให้เกิดงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีขนาดใหญ่ที่มีความงดงาม และถูกต้องครบถ้วนตามลักษณะของสถาปัตยกรรมประจำชาติไทยได้

2.2 ประเภทของงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีขนาดใหญ่

ในการศึกษาสถาปัตยกรรมไทยประเพณีขนาดใหญ่ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน สามารถจำแนกประเภทตามเกณฑ์ในเรื่องลักษณะการใช้สอยอาคาร คือเป็นอาคารสำหรับการประชุม ชุมนมของประชาชน ใช้ประกอบกิจกรรมสาธารณะต่างๆ และมีพื้นที่ใช้สอยอาคารขนาดใหญ่ โดยสามารถแบ่งเป็นประเภทต่างๆได้ดังต่อไปนี้

1) พระอุโบสถ

เป็นสถานที่ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ทำสังฆกรรม ตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาสของวัด รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีของพระอุโบสถที่มีขนาดใหญ่จะปรากฏอยู่ในวัดหลวงหรือวัดที่มีความสำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ ตัวอย่างเช่น พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามฯ พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระอุโบสถวัดสุทัศน์เทพวราราม ฯลฯ

ภาพที่ 2.10 พระอุโบสถ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 2.11 พระอุโบสถ วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร

2) พระวิหาร

มีหลากหลายความหมาย ในแง่หนึ่งคือเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปคู่กับพระอุโบสถ รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีของพระวิหารที่มีขนาดใหญ่จะปรากฏอยู่ในวัดหลวงหรือวัดที่มีความสำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์เช่นเดียวกับพระอุโบสถ ตัวอย่างเช่น พระวิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระวิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม ฯลฯ

ภาพที่ 2.12 วิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 2.13 พระวิหาร วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร

3) ศาลาการเปรียญ

เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ในวันสำคัญทางศาสนา รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีของศาลาการเปรียญที่มีขนาดใหญ่จะปรากฏอยู่ในวัดทั่วไปในปัจจุบันเนื่องจากจำนวนประชาชนที่เพิ่มมากขึ้น แต่มีเพียงไม่กี่หลังที่ยังคงความงดงามตามลักษณะสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ตัวอย่างเช่น ศาลาการเปรียญวัดราชาธิวาส ศาลาการเปรียญวัดญาณสังวราราม ศาลาการเปรียญวัดอินทรวihar ฯลฯ

ภาพที่ 2.14 ศาลาการเปรียญ วัดราชาธิวาส
กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 2.15 ศาลาการเปรียญ วัดอินทรวihar
กรุงเทพมหานคร

4) อาคารหอประชุม

เป็นสถานที่ประชุม ชุมนุม ประกอบกิจกรรมต่างๆภายในอาคาร รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีของอาคารหอประชุมที่มีขนาดใหญ่จะปรากฏอยู่ในอาคารที่มีความสำคัญทางสถาบันการศึกษา สถาบันพระพุทธศาสนาและประเทศชาติ เช่น หอประชุมพุทธมณฑล หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โรงละครแห่งชาติ ฯลฯ

ภาพที่ 2.16 โรงละครแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 2.17 หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร